

Μάθημα 4ο: Η κριτική του κοινοτισμού στον φιλελευθερισμό

Διδάσκων:
Βαγγέλης Παπαδημητρόπουλος

Σκοπός του μαθήματος

Η κατανόηση των βασικών στοιχείων της πολιτικής θεωρίας του φιλελεύθερου κοινοτισμού

Εκδοχές κοινοτισμού

- Μαρξισμός, κομμουνισμός, σοσιαλισμός
- Αυτόνομος κοινοτισμός (Χαρντ και Νέγκρι, Ντε Άντζελις, Φεντερίτσι)
- Υπαρξιακός κοινοτισμός (Νανσύ, Αγκάμπεν, Εσπόζιτο)
- Κοινοτισμός και οικολογικά κοινά (Όστρομ, Μπολιέ)
- Κοινοτισμός και ψηφιακά κοινά (Κωστάκης, Μπάουενς, Μπένκλερ)
- Αναρχοκοινοτισμός (Μπούκτσιν, Καστοριάδης)
- **Φιλελεύθερος κοινοτισμός (Σαντέλ, Τέιλορ, Μακλινταϊρ, Γουόλντζερ) ≠ φιλελευθερισμός**

Βασική προκείμενη φιλελεύθερου κοινοτισμού

Η κοινότητα (του έθνους, της οικογένειας, της τάξης, της θρησκείας, της παρέας, της ιδεολογίας) προηγείται του ατόμου.

Η κοινότητα προκαθορίζει το άτομο και συγκαθορίζεται από το άτομο από κοινού με τα άλλα άτομα.

Η έννοια της κοινότητας αντιτίθεται στον ατομικισμό της πολιτικής θεωρίας του φιλελευθερισμού.

Οι κοινοτιστές ενδιαφέρονται για κοινότητες ενώ οι φιλελεύθεροι για το άτομο.

Φιλελευθερισμός, κοινοτισμός και δικαιοσύνη

Είναι άστοχη η αναζήτηση μιας καθολικής θεωρίας δικαιοσύνης. Δε μπορεί να υπάρξει προοπτική έξω από την κοινότητα, δεν υπάρχει τρόπος να βαδίσουμε έξω από την ιστορία μας και τον πολιτισμό μας. Ο μόνος τρόπος για να αναγνωρίσουμε τις απαιτήσεις της δικαιοσύνης είναι να δούμε με ποιόν τρόπο κατανοεί την αξία των κοινωνικών αγαθών κάθε ιδιαίτερη κοινότητα. Μια κοινωνία είναι δίκαιη αν ενεργεί σύμφωνα με την κοινή κατανόηση των μελών της, όπως ενσωματώνεται στις πρακτικές και τους θεσμούς που τη χαρακτηρίζουν. Έτσι, η ανεύρεση αρχών δικαιοσύνης είναι περισσότερο ζήτημα πολιτισμικής ερμηνείας παρά φιλοσοφικής επιχειρηματολογίας.

Kymlicka, Η Πολιτική Φιλοσοφία της Εποχής Μας

Φιλελευθερισμός, κοινοτισμός και το κοινό καλό

Ο φιλελευθερισμός ορίζει το κοινό καλό στη βάση των όρων της ελευθερίας και της ισότητας που εξασφαλίζουν την επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς. Το κράτος είναι ο ρυθμιστής και διαιτητής της οικονομίας της αγοράς. Το κοινό καλό ταυτίζεται με τη γενική ευημερία της κοινωνίας στο πλαίσιο της φιλελεύθερης δημοκρατίας που θέτει τους όρους της οικονομίας της αγοράς.

≠

Στον κοινοτισμό το κοινό καλό δεν είναι ούτε μοναδικό ούτε καθολικό αλλά συνδέεται με σημαντικούς τρόπους με τις πολιτισμικές μας πρακτικές, τις οποίες συμεριζόμαστε με άλλους ανθρώπους στην κοινωνία μας.

Το κοινό αγαθό σε μια φιλελεύθερη κοινωνία ρυθμίζεται με τρόπο που να εναρμονίζεται με τις προτιμήσεις και τις αντιλήψεις περί αγαθού που έχουν τα άτομα.

Σε μια κοινοτιστική κοινωνία, ωστόσο, το κοινό αγαθό θεωρείται ουσιαστική αντίληψη περί αγαθού βίου, η οποία ορίζει τον “τρόπο ζωής” της κοινότητας. Το κριτήριο με το οποίο αξιολογούνται οι προτιμήσεις των ανθρώπων είναι το ίδιο το κοινό αγαθό, χωρίς να προσαρμόζεται σε αυτές. Ο τρόπος ζωής της κοινότητας διαμορφώνει τη βάση για μια δημόσια ιεράρχηση των αντιλήψεων περί αγαθού, και η βαρύτητα που δίνεται στις ατομικές προτιμήσεις εξαρτάται από τη συμμόρφωση τους με το κοινό αγαθό ή τη συνεισφορά τους σε αυτό.

Kymlicka, Η Πολιτική Φιλοσοφία της Εποχής Μας

Ασθενέστερες και ισχυρότερες εκδοχές κοινοτισμού

- Η ράτσα, το γένος, το έθνος
- Το κράτος
- Η οικογένεια
- Η κοινότητα
- Το κόμμα
- Το κοινό καλό
- Τα κοινά αγαθά
- Η κοινή παγκόσμια κληρονομιά της ανθρωπότητας
- Η κοινή μοίρα
- Η συνύπαρξη ως κοινότητα
- Το κοινωνικό φαντασιακό
- Η συλλογική βούληση

Επτά αντιρρήσεις στον φιλελευθερισμό από τον φιλελεύθερο κοινοτισμό

1. Οι φιλελεύθεροι πιστεύουν πως οι άνθρωποι είναι φίλαυτοι ή εγωιστές.
2. Οι φιλελεύθεροι προκρίνουν το ελάχιστο κράτος.
3. Οι φιλελεύθεροι δίνουν έμφαση στα δικαιώματα και όχι στα καθήκοντα.
4. Οι φιλελεύθεροι πιστεύουν πως οι αξίες είναι υποκειμενικές ή σχετικές.
5. Οι φιλελεύθεροι παραβλέπουν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα συγκροτούνται κοινωνικά.
6. Οι φιλελεύθεροι δεν κατανοούν τη σημασία των κοινοτικών σχέσεων, των κοινών αξιών και της κοινής ταυτότητας.
7. Οι φιλελεύθεροι πιστεύουν εσφαλμένα ότι το κράτος μπορεί και πρέπει να είναι ουδέτερο.

Αντίρρηση 1η: εγωισμός

Ο φιλελευθερισμός δεν προάγει τον εγωισμό αλλά την επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος για όλα τα μέλη της κοινωνίας > η ελευθερία τίθεται στην ηθική βάση της αμοιβαιότητας και της ισότητας.

“Σημαίνει ότι υιοθετώ ένα σύστημα κανόνων και νόμων που περιορίζουν τον εγωισμό ακριβώς για να διασφαλιστεί πως όλοι θα αντιμετωπίζονται με τη μέριμνα και τον σεβασμό που αρμόζει σε αυτόνομα άτομα.”

Swift, Πολιτική Φιλοσοφία

Φιλελευθερισμός = ισχνό ηθικό δόγμα, ασθενής θεωρία του κοινού καλού (ισότητα και ελευθερία) ≠ κοινοτισμός = πιο ισχυρό ηθικό δόγμα, περιεκτική θεωρία του κοινού καλού (αλληλεγγύη, αγάπη)

Αντίρρηση 2η: το ελάχιστο κράτος

Διαφορετικές εκδοχές του κράτους στον φιλελευθερισμό:

- Ελευθεριστική εκδοχή του ελάχιστου κράτους (Νόζικ, Χάγιεκ) > προστασία αρνητικής ελευθερίας και παροχή δημόσιων αγαθών (εθνική άμυνα, πάρκα, βιβλιοθήκες), καθολική φορολογία με σκοπό την αποφυγή λαθρεπιβατών στα δημόσια αγαθά
- Εξισωτικός φιλελευθερισμός (Ρωλς) > προστασία αρνητικής ελευθερίας, παροχή δημόσιων αγαθών μέσω καθολικής φορολογίας + **διανεμητική δικαιοσύνη** > ακριβοδίκαιη ισότητα ευκαιριών στη βάση της αρχής της διαφοράς > αναδιανομή πόρων και εισοδήματος

Αντίρρηση 3η: έμφαση στα δικαιώματα

Τα δικαιώματα συνεπάγονται καθήκοντα.

“Το να διατείνομαι πως έχω δικαίωμα στην ελευθερία του λόγου, αλλά καμία υποχρέωση να σέβομαι την ελευθερία του λόγου των άλλων, είναι, στον βαθμό που δεν συντρέχει κάποιος λόγος για να θεωρηθώ ειδική περίπτωση, προφανώς αντιφατικό.”

Swift, Πολιτική Φιλοσοφία

Πέρα από τα δικαιώματα, ο κοινοτισμός δίνει έμφαση στην ανάληψη ευθυνών στο πλαίσιο της κοινότητας που συχνά οι φιλελεύθεροι αγνοούν προς όφελος του ατομικισμού.

Αντίρρηση 4η: οι αξίες είναι σχετικές

Οι φιλελεύθεροι είναι σχετικιστές: οι αξίες είναι ζήτημα γούστου. Ο ηθικός σχετικισμός είναι πηγή πολλών κοινωνικών προβλημάτων: ναρκωτικά, διάλυση της οικογένειας, κλπ.

≠

Οι φιλελεύθεροι είναι αντικειμενικοί σε ό,τι αφορά τις αξίες της ελευθερίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης και υποκειμενικοί σε ό,τι αφορά τους επιμέρους τρόπους ζωής των ανθρώπων.

Η αντικειμενικότητα αφορά τις βασικές αξίες (ελευθερία, ισότητα) του κράτους δικαίου.

Η υποκειμενικότητα αφορά τις επιμέρους αξίες στην αγορά, στην κοινωνία των πολιτών και στην ιδιωτική σφαίρα των ανθρώπων.

Οι φιλελεύθεροι δίνουν προτεραιότητα στην αξία της ατομικής ελευθερίας.

≠

Οι κοινοτιστές δίνουν προτεραιότητα στις αξίες, παραδόσεις και κοινές αντιλήψεις μιας συγκεκριμένης κοινότητας.

Διαφορετικές κοινότητες διέπονται από διαφορετικές αξίες > πολιτισμικός σχετικισμός

≠

Μια ισχνή καθολική μορφή ηθικής ενυπάρχει σε όλους τους πολιτισμούς > το κοινό καλό, το κοινό αγαθό.

Αντίρρηση 5η: κοινωνική συγκρότηση

Η φιλελεύθερη αντίληψη για το πρόσωπο είναι αφελώς ατομικιστική. Παραβλέπει την εξάρτηση του ατόμου από την κοινωνία στην οποία ζει που καθορίζει την αντίληψή του περί αγαθού βίου.

≠

Οι φιλελεύθεροι αναγνωρίζουν την κοινωνική συγκρότηση του εαυτού. Απλώς επιδιώκουν μια ισορροπία μεταξύ της κοινωνικής συγκρότησης του ατόμου και της προστασίας της ατομικής αυτονομίας.

Αντίρρηση 6η: κοινές αξίες και κοινή ταυτότητα

Οι φιλελεύθεροι εκλαμβάνουν την κοινωνία ως τίποτα παραπάνω από ένα συνεργατικό εγχείρημα για την επιδίωξη του ατομικού οφέλους.

≠

Η ίδια η φιλελεύθερη αντίληψη του κράτους συνιστά μια κοινότητα κοινοτήτων που θεμελιώνει το σεβασμό για το άτομο στη βάση της ελευθερίας και της ισότητας που επιτρέπει στους πολίτες να προβαίνουν σε κοινοτικές δραστηριότητες (θρησκευτικές, καλλιτεχνικές, αθλητικές, οικογενειακές), επιδιώκοντας τους ατομικούς τους σκοπούς μαζί με άλλους.

Το φιλελεύθερο κράτος αντιπροσωπεύει ή ενσαρκώνει μια συγκεκριμένη σύλληψη της πολιτικής κοινότητας που βασίζεται σε **μια ισχυρή θεωρία του αγαθού**.

Το κοινό αγαθό είναι ο ατομικισμός που βασίζεται στον σεβασμό για την ελευθερία και ισότητα όλων των ατόμων.

≠

Οι κοινοτιστές ενστερνίζονται **μια μεστή θεωρία του αγαθού** = περισσότερο κοινοτιστική παρά ατομικιστική > το κράτος μπορεί να ενσαρκώνει αξίες που υπερβαίνουν την ελευθερία και την αυτονομία των πολιτών (π.χ. φονταμενταλισμός, θεοκρατία, κομμουνισμός, εθνοσοσιαλισμός).

Αντίρρηση 7η: το ουδέτερο κράτος

Διάκριση του ορθού (δίκαιου) από το αγαθό.

Το κράτος οφείλει να θέτει τους κανόνες του παιχνιδιού της αγοράς και να είναι ουδέτερο ως προς τις επιμέρους αξίες των πολιτών > π.χ. ανεξιθρησκία: να μην ανάγει μια επιμέρους αξία σε καθολική αξία της κοινωνίας (π.χ. καθολικισμός).

Ισχνή θεωρία του αγαθού (Ρωλς): η μόνη αξία που υιοθετεί το κράτος ως κεντρική είναι η δικαιοσύνη που προάγει την ελευθερία όλων των ατόμων ως προς την ικανότητα να σχηματίζουμε, να αναθεωρούμε και να επιδιώκουμε μια επιμέρους αντίληψη περί αγαθού.

Κάθε φορά που το κράτος προάγει ή αποθαρρύνει συγκεκριμένους τρόπους ζωής δεν δρα ουδέτερα.

Ουδετεροκρατικός φιλελευθερισμός = το κράτος δεν πρέπει να προάγει συγκεκριμένους τρόπους ζωής. Σημασία έχει η ατομική αυτονομία.

≠

Τελειοκρατικός φιλελευθερισμός = το κράτος πρέπει να επιχορηγεί και να ενθαρρύνει τρόπους ζωής που θεωρεί αξιόλογους και να αποθαρρύνει και να φορολογεί μη αξιόλογους ή κενούς τρόπους ζωής με σκοπό να προάγει την ευζωία των πολιτών. Σημασία έχει η ατομική αυτονομία + **αυταξία**

Ο τελειοκρατικός φιλελευθερισμός επιτρέπει μεγαλύτερα περιθώρια για πολιτικές αποφάσεις.

Κριτική τόσο στον φιλελευθερισμό όσο και στον φιλελεύθερο κοινοτισμό

- Εξετάζουν τη σχέση ατόμου και κοινότητας στο πλαίσιο της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, στο πλαίσιο του κράτους και της κοινωνίας των πολιτών
- Θεωρούν την οικονομία ως αυτόνομη σφαίρα που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ή κριτική
- Ημιτελής θεώρηση του ατόμου και της κοινότητας καθώς δεν λαμβάνει υπόψη τις σχέσεις εξουσίας στον καπιταλισμό που επηρεάζουν τη σχέση ατόμου και κοινότητας και έξω από τη σφαίρα της οικονομίας
- Ζητήματα πατριαρχίας, μητριαρχίας και φεμινισμού μένουν ανεξετάστα
- Ημιτελής δομική ανάλυση της κοινωνίας
- Διαφορετικές δομικές αναλύσεις της κοινωνίας και της οικονομίας προϋποθέτουν και συνεπάγονται διαφορετικές θεωρήσεις του ατόμου και της κοινωνίας, π.χ. αυτόνομος Μαρξισμός, η οικονομία των Κοινών, αναρχοσυνδικαλισμός, μετακαπιταλισμός, κλπ.

ΣΥΝΟΨΗ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ

- Φιλελευθερισμός, κοινοτισμός και δικαιοσύνη
- Φιλελευθερισμός, κοινοτισμός και το κοινό καλό
- Ασθενέστερες και ισχυρότερες μορφές κοινοτισμού
- Επτά αντιρρήσεις στον φιλελευθερισμό
- Εγωισμός, το ελάχιστο κράτος, δικαιώματα και ευθύνες, σχετικότητα των αξιών, κοινωνική συγκρότηση εαυτού, κοινές αξίες, κοινωνική ταυτότητα, το ουδέτερο κράτος
- Ουδετεροκρατικός φιλελευθερισμός και τελειοκρατικός φιλελευθερισμός
- Κριτική στον φιλελευθερισμό και στον κοινοτισμό σε ό, τι αφορά τη σχέση ατόμου και κοινότητας στον καπιταλισμό